

Kriminalitetsförekomsten hos presumtivt ostraffade.

En enkätundersökning.

AV HANS FORSSMAN och CARL-FREDRIK GENTZ.

Problemet om den del av kriminaliteten, som aldrig kommer till offentlig kännedom, om det s. k. mörktalet, är ett centralt problem för all kriminologisk forskning. Endast på indirekta vägar kan man skaffa sig en ungefärlig föreställning om mörktalets storlek. I denna tidskrift har 1960 Andenæs, Sveri och Hauge publicerat en norsk undersökning över kriminalitetsförekomsten hos ostraffade, och i samma häfte har Nyquist och Strahl framlagt en svensk motsvarande undersökning. Båda dessa undersökningar bygger på intervjuer med studenter, den norska med 125 manliga studenter vid juridiska fakulteten i Oslo, den svenska med 98 juris studerande vid Uppsala universitet, därav 22 kvinnliga. Det är dessa två undersökningar, som inspirerat oss till föreliggande enkät-studie bland 166 studerande vid den medicinska fakulteten av Göteborgs universitet. Vår undersökning syftar till att bidra till studiet av de utav Andenæs m. fl. samt av Nyquist och Strahl funna siffrornas generella giltighet. En medicinarpopulation är dock ur flera sociala synpunkter icke analog med en population av juris studerande. Då vidare de två föregående undersökningarnas material får sägas vara tämligen begränsade kan vår studie — ehuru även den rätt begränsad till sin numerär — i någon mån bidra till att vidga våra samlade erfarenheter om den dolda kriminaliteten. Beträffande tidigare arbeten på området hänvisas till referenser hos Andenæs m. fl.

Vårt tillvägagångssätt har varit det följande. I samband med kurser i socialmedicin har på ett seminarium över ungdomskriminaliteten problemet om mörktalet särskilt belysts. Härvid har vi presenterat den föreliggande undersökningens konstruktion och lämnat en noggrann redogörelse för anonymitetsskyddet. Var student har därefter fått ett kuvert med det stencilrade frågeformuläret och alla har uppmanats att inlämna kuvertet förseglat en av de närmaste dagarna. Vi har betonat att var och en natur-

ligtvis helt frivilligt medverkat i eller avstått från att delta i enkäten, men alla har avkräfts ett svarskuvert eftersom redan underlåtelsen att lämna kuvertet skulle vara röjande. Formen för att vägra delta i undersökningen har alltså varit att lämna ett kuvert med blank stencil. Kuverten ingavs till en kursens förtroendeman, blandades som en kortlek innan de överlämnades till oss och ingen möjlighet förelåg att placera visst kuvert på viss student. Vi lovade dessutom att inte bryta kuverten förrän efter det alla kursdeltagare tenderat. Vi vädjade till alla, att hellre avstå från att svara än att svara mot bättre vetande. Vårt intryck är att undersökningen väckte stort intresse.

Av de 166 studenter, som tog emot frågeformuläret har en lämnat stencilen blank tillbaka och en har — trots instruktionerna — icke återställt sitt kuvert. Genom uteslutningsmetoden har vi kunnat fastställa, att båda dessa är manliga. (En kvinnlig kursdeltagare — immigrant från ett främmande land, väsentligt äldre än sina studiekamrater och sedan länge yrkesarbetande — ansågs socialt så väsentligt annorlunda ställd än de genomsnittliga studenterna, att hon från början exkluderades ur undersökningen). Antalet svar är således 164 utgörande 98,8 % av de tillfrågades antal.

Av de 164 studenter, som deltog i enkäten var 126 manliga och 38 kvinnliga. Svaren har innehållit en uppgift om könet, men det kvinnliga inslaget i varje kurs har varit tillräckligt stort för att skydda anonymiteten.

Vi har också ställt ett par frågor huruvida vederbörande före gymnasietiden bott i storstad (Stor-Stockholm, Stor-Göteborg, Malmö och Norrköping), i annan stad eller tätort eller på landsbygden samt också om gymnasiet legat i storstad eller annan tätort.

Kurser i socialmedicin förekommer på två stadier av utbildningen, en förberedande kurs för i stort sett yngre studenter (i vårt material 91 st.) och en s. k. huvudkurs för studenter, som vanligen befinner sig i slutet av sina studier (73 st.). Våra intervjuobjekt har drivit studier minst 2,5 och högst 7 år och de avviker därför ur ålderssynpunkt från Nyquists och Strahls studenter, som var nybörjare i studierna.

De på formuläret upptagna frågorna voro följande:

1. snattat pengar i hemmet?
2. undanhållit pengar, då Ni gått ärende?
3. knyckt frukt i andras trädgårdar?
4. skolkat från skolan?
5. smitit från avgiften vid färd med allmänt trafikmedel?
6. lämnat restaurant eller kafé utan att betala (då Ni varit skyldig att göra det)?
7. rest på barnbiljett vid överskriden ålder?

8. utövat skadegörelse på allmän egendom? (ex. pangat gatlyktor el. fönster, förstört telefoner i tele-hytter)
9. gjort åverkan på privat egendom? (ex. byggnader, staket, fordon, lösöre, vid röjarskiva el. annat tillfälle)
10. tillgripit och brukat motorfordon tillhörigt Er egen familj?
11. tillgripit och brukat motorfordon tillhörigt utomstående?
12. snattat eller stulit i kiosk eller affär utan samband med inbrott?
13. deltagit i inbrott i avsikt att stjäla?
14. gjort Er skyldig till annan form av olovligt tillgrepp el. förskingring? Ex. tagit kamrats böcker, sportutrustning, stulit ur för-eningskassa?
15. lämnat osann uppgift i ansökningshandling, anmälningsblankett el. annan handling?
16. förfalskat handling eller annans namnteckning i betydelsefullare sammanhang?
17. kört bil, motorcykel eller moped med vad Ni ansett vara olaglig promillehalt?

Det föreligger vissa avvikelser från det av Nyquist och Strahl använda formuläret, avvikelser som från vår sida syftat till dels, att i några fall göra frågorna mera entydiga, dels till att ordna frågeföljden från lindrigare till gravare belastning. Vissa av Nyquists och Strahls frågor har vi uteslutit (nr 15—18). Frågan hos dessa författare huruvida vederbörande blivit bestulen har vi ansett falla vid sidan av undersökningens syfte. Vissa av deras frågor rörande sexuella förhållanden är enligt vår uppfattning så vaga, att de ställer den tillfrågade i svårigheter huru svara. Detta gäller främst frågorna 16 och 17 hos Nyquist och Strahl. Eftersom flertalet frågor av sexuell natur av dessa skäl utesluts, valde vi, i hopp om större anslutning till enkäten, att också utesluta frågan om samlag med minderårig, som naturligtvis annars skulle ha haft intresse i sammanhanget.

I vår enkät har vi till skillnad från Nyquist och Strahl gjort en åtskillnad mellan skadegörelse på allmän egendom och på privat och också mellan tillgrepp av motorfordon tillhörigt den egna familjen och sådant tillhörigt utomstående. I en liten provenkät bland andra studenter fann vi nämligen, att man ofta ansåg dessa två fenomen vara starkt olikartade, en uppfattning som vi måste dela.

Slutligen har vi till skillnad från Nyquist och Strahl icke efterfrågat huruvida enskilda lagöverträdelser uppdragats respektive varit kända för polisen eller icke. Det visar sig nämligen i deras undersökning att så mycket sällan är förhållandet vid grövre förseelser. Vi har ansett att denna fråga framför alla andra kunnat vålla oro hos de tillsporda ur synpunkten av anonymitetsskydd och därigenom måhända kunnat försämra enkätens resultat. Vi har därför i vår rubrik talat om „presumtivt ostraffade“.

Tabell I. Ja-svar från 126 manliga studenter, fördelade på tidsperioderna före, under och efter gymnasietiden (förkortat: gt) samt totalt.

	Före gt		Under gt		Efter gt		Totalt	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
1. Snattat pengar hemma	52	41	9	7	—	—	52	41
2. Undanhållit pengar vid ärende	40	32	17	13	3	2	42	33
3. Knyckt frukt	96	76	33	26	8	6	97	77
4. Skolkat	42	33	57	45	—	—	66	52
5. Smitit från trafikavgift	44	35	38	30	28	22	80	63
6. Smitit från restaurantbetalning	2	2	2	2	2	2	5	4
7. Missbrukat barnbiljett	24	19	5	4	1	1	28	22
8. Skadegörelse å allmän egendom	35	28	7	5	5	4	38	30
9. Skadegörelse å privat egendom	22	17	8	6	2	2	25	19
10. Tagit familjens motorfordon	5	4	16	13	4	3	20	16
11. Tagit utomståendes motorfordon	4	3	3	2	1	1	8	6
12. Snattat el. stulit	33	26	4	3	1	1	35	28
13. Deltagit i inbrottsstöld	1	1	3	2	—	—	4	3
14. Annat tillgrepp el. förskingring	10	8	3	2	5	4	15	13
15. Lämnat osann uppgift i handling	2	2	4	3	21	17	21	17
16. Förfalskat handling av betydelse	2	2	1	1	1	1	3	2
17. Kört med promille	—	—	11	9	47	37	51	40

Tabell II. Ja-svar från 38 kvinnliga studenter, fördelade på tidsperioderna före, under och efter gymnasietiden (förkortat: gt) samt totalt.

	Före gt		Under gt		Efter gt		Totalt	
	antal	%	antal	%	antal	%	antal	%
1. Snattat pengar hemma	13	34	3	8	2	5	13	34
2. Undanhållit pengar vid ärende	10	26	5	13	2	5	10	26
3. Knyckt frukt	17	45	8	21	3	8	17	45
4. Skolkat	9	24	17	45	—	—	17	45
5. Smitit från trafikavgift	9	24	10	26	7	18	18	47
6. Smitit från restaurantbetalning	—	—	—	—	—	—	—	—
7. Missbrukat barnbiljett	10	26	1	3	—	—	11	29
8. Skadegörelse å allmän egendom	—	—	—	—	2	5	2	5
9. Skadegörelse å privat egendom	1	3	2	5	—	—	3	8
10. Tagit familjens motorfordon	—	—	1	3	—	—	1	3
11. Tagit utomståendes motorfordon	—	—	1	3	—	—	1	3
12. Snattat el. stulit	3	8	2	5	—	—	5	13
13. Deltagit i inbrottsstöld	—	—	—	—	—	—	—	—
14. Annat tillgrepp el. förskingring	1	3	—	—	1	3	2	5
15. Lämnat osann uppgift	—	—	—	—	3	8	3	8
16. Förfalskat handling av betydelse	—	—	—	—	—	—	—	—
17. Kört med promille	—	—	1	3	6	16	7	18

Vi har beträffande de olika epokerna av skol- och utbildningstiden endast grupperna före, under och efter gymnasietiden, vilket exakt korresponderar med Nyquists och Strahls kategorier om man lägger samman deras grupper „under folkskolan“ och „under realskolan“.

I vårt formulär har vi slutligen också tagit med frågan om skolskolk emedan detta beteende har en mycket välkänd positiv korrelation till senare uppträdande kriminellt beteende, en korrelation som vi använder för en tillförlitlighetskontroll.

Utfallet av vår enkät framgår av tabellerna I och II för respektive manliga och kvinnliga studenter. De i tabellerna återgivna siffrorna må tala för sig själva. I stort sett föreligger god överensstämmelse med de siffror som Nyquist och Strahl fått fram. Vissa skillnader föreligger emellertid också. Vi har avsiktligt undvikit att referera dessa skillnader i tabellform, eftersom det föreligger en del differenser i frågornas formulering. Mestadels är siffrorna för ja-svar hos juristerna något högre i den mån variationerna i formuläret alls medger jämförelser. En av de mest uppseendeväckande skillnaderna är den, att de manliga juristerna uppger motorfordonsförande „med promille“ under gymnasietiden i 32 % medan motsvarande siffra för de manliga medicinerna är 9 %. Å andra sidan ger 37 % av medicinerna ja-svar på samma fråga för tiden efter gymnasiet mot 19 % av juristerna. En förklaring till denna senare skillnad kan vara att den tillfrågade medicinarpopulationen är äldre och alltså haft en längre risk-period.

I vår enkät negerade av de 126 manliga studenterna 6 varje belastning. Hos Nyquist och Strahl negerade endast en man av 75 all belastning. Av våra 38 kvinnliga studenter negerade 5 alla frågor, bland de 21 kvinnliga juris studerande negerade 2 alla frågor. Om vi exkluderar den i vår undersökning tillkomna frågan om skolskolk stiger antalet uppgivet belastningsfria kvinnliga studenter i vår enkät till 7. Man måste vid denna jämförelse givetvis återigen hålla i minnet, att frågeformulären icke är identiska.

Tillförlitligheten hos de svar man får in vid en enkät sådan som den skildrade kan alltid ifrågasättas. Tycker man, att den registrerade kriminaliteten är hög, kan man göra den reflektionen, att det är osannolikt, att otillförlitligheten skulle gå i sådan riktning, att alltför höga frekvenser av ja-svar uppkommer.

Vi har emellertid gjort två försök att i någon mån kontrollera tillförlitligheten. För det första sände vi 6—9 månader efter det vi intervjuat de första två kurserna (83 deltagare) följande brev till studenterna, som då icke längre hade med institutionen och dess lärare att göra.

I (december 1960) deltog Du under (förberedande) kurs i socialmedicin i en enkätundersökning avseende visst kriminellt, oärligt eller

oegentligt beteende i förfluten tid under Ditt liv. Tillförlitligheten av de svar vi fått betvivlar jag icke men kan jag heller icke kontrollera. Ett försök att i någon mån kontrollera svarens tillförlitlighet gör jag med detta brev däri jag sedan nu någon tid förflutit vill ställa följande fråga: Besvarade Du frågorna efter bästa förmåga och subjektivt ärligt?

Ja Nej. OBS vi kan aldrig identifiera Din stencil i enkäten och detta svar skall göras lika anonymt. Du skall alltså inte skriva Ditt namn och Du skall inte försöka tillägga något Du kanske glömde. Vill Du bara markera ja och nej i rutorna och skicka lappen åter med hjälp av bifogade kuvert inom en vecka så vore jag mycket tacksam.

Brevet återställdes av 75 studenter (av 83 tillskrivna), som alla svarade ja i rutan. Tre brev kom tillbaka såsom obeställbara genom posten. 5 brev förblev av andra skäl obesvarade. (De två studenter, som på olika sätt icke deltog i enkäten, ingår bland de 83, som tillskrevs, eftersom vi icke kunde veta vilka de voro). 94 % av de studenter, som nåddes av brevet svarade alltså ja. 6 % svarade alls icke. Vi redovisar dessa siffror till det värde de hava kan. Deras tillförlitlighet kan givetvis betvivlas lika väl som enkätens siffror.

Såsom tillförlitlighetskontroll kan man emellertid också göra en del matematiska beräkningar över huru fördelningen av svar överensstämmer med kriminologiskt kända tendenser. Så t. ex. har man anledning, att vänta högre tal för belastande ja-svar inom den grupp, som uppger skolskolk — och samtidigt är det osannolikt, att en student skulle dra sig för att redovisa skolkning under sin skoltid. (Att det finns en stark korrelation mellan ungdomskriminalitet och skolkning kan man finna t. ex. hos Glueck & Glueck och en hög frekvens av skolkning under skoltiden registrerade också Blomberg i sin undersökning av de svenska ungdomsvårdsskolornas klientel).

Vid redovisningen har vi delat ja-svaren i två grupper, nämligen frågorna 1—10 å ena sidan och de allvarigare 11—17 å den andra. Skolkning bejakades av 66 manliga studenter. Av dessa hade 65 eller 98 % också bejakat minst en fråga i gruppen 1—10. Skolkning negerades av 60 manliga studenter. Av dessa bejakade 51 eller 85 % minst en fråga i gruppen 1—10. Av de 66 skolkande bejakade 45 (68 %) minst en fråga i gruppen 11—17, medan 32 (53 %) av de skolkfria bejakade minst en fråga i samma grupp. Det visar sig alltså föreligga en tendens till något värre belastning både beträffande lindrigare förseelser och allvarigare brott hos de studenter, som redovisa skolk än hos de skolkfria. Differenserna gå i samma riktning men äro vid X^2 -analys icke signifikanta. För de kvinnliga studenterna ha vi avstått från en motsvarande analys emedan antalet skolkande bland dessa är så litet. Tendensen är emellertid i flick-gruppen densamma.

Man har vidare anledning att vänta, att de studenter, som tillbragt sin skoltid i storstäder skall vara mera belastade än de, som tillbragt skoltiden i mindre städer eller på landsbygden. Utfallet har också i detta avseende genomgående gått i väntad riktning, men icke heller här är siffrorna stora nog för att differenserna vid X^2 -analys skall visa signifikans. Vi vill inte belasta utrymmet med att redovisa siffrorna. Vi anser emellertid, att de överensstämmelser vi funnit med vad som kan väntas på grundval av allmän kännedom om kriminalitetspanoramata, indirekt utgör ett visst stöd för svarens tillförlitlighet.

Främsta anledningen till att vi framlagt våra siffror är den, att de genom ett nytt enkätmaterial bildar ett stöd för de föregående undersökningarnas resultat. Det förhåller sig uppenbarligen så som Nyquist och Strahl skriver, att brottsliga handlingar förekommer i icke ringa utsträckning också inom en grupp ungdomar, som med all rätt anses hyggliga och skötsamma.

(Professor *Hans Forssman*,
Forskningsavdelningen, Ulleråkers
sjukhus, Uppsala).

Litteratur.

1. *Andenæs, J., Sveri, K. och Hauge, R.*: Kriminalitetshyppigheten hos ustraffede. I. Norsk undersøkelse. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 48, 97, 1960.
2. *Nyquist, O. och Strahl, I.*: II Svensk undersökning. Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab, 48, 113, 1960.
3. *Glueck, S. och Glueck, E.*: Unraveling juvenile Delinquency. Harvard University Press, II:d Printing 1951.
4. *Blomberg, D.*: Undersökningar rörande ungdomsvårdsskolornas klientel. Bilaga 1 till Statens Offentliga Utredningar 1954:5.